

Derleyenler
SEVİNÇ ORHAN
SERHAT KOLOĞLUGİL
ALTUĞ YALÇINTAŞ
İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx

İletişim Yayınları 1803 • Araştırma-İnceleme Dizisi 304
ISBN-13: 978-975-05-1101-1
© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ H. Halük Sağkal
DİZİN Burcu Tunakan
BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
SEVİNÇ ORHAN
SERHAT KOLOĞLUGİL
ALTUĞ YALÇINTAŞ

İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx

İçindekiler

Teşekkür	7
HÂLÂ MARX <i>SEVİNÇ ORHAN - SERHAT KOLOÇLUGİL - ALTUÇ YALÇINTAŞ</i>	9
GENÇ MARX VE “ODUN HIRSIZLIĞI KANUNU TARTIŞMALARI” <i>ALP YÜCEL KAYA</i>	13
MARKSİST İDEOLOJİ KAVRAMI <i>HÜSEYİN ÖZEL</i>	45
GENÇ MARX’IN HEGEL ELEŞTİRİSİ, BU ELEŞTİRİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ <i>RAGİP EGE</i>	73
DİJİTAL EKONOMİ VE ÖZGÜR YAZILIM: MARKSİST BİR ANALİZ <i>SERHAT KOLOÇLUGİL</i>	109

**YAYINCILIK ENDÜSTRİSİNDE YAPAY SEÇİLİM:
MARX VE ENGELS'İN POLİTİK İKTİSAT METİNLERİ
ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR İNCELEME**

ALTUÇ YALÇINTAŞ..... 141

KITLIK / FAZLA

OZAN İŞLER..... 181

**NEWTONCU KRONOLOJİ, MARKSİZM VE
FELSEFİ ÇIKMAZ: MARKSİST VE LİBERAL GELENEKLERDE
YAKINSAMA VE YAPIÇÖZÜM**

METİN ARSLAN..... 211

**ÜNİVERSAL ENTERNASYONAL SARMALINDA
MARX VE "YAHUDİ SORUNU"**

METİN SARFATI..... 239

**MARX'İN AZALAN KÂR ORANLARI,
KREDİ PARA VE HAYALİ SERMAYE KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE 2007 KÜRESEL KRİZİ**

KAAN ÖĞÜT..... 279

YAZARLAR HAKKINDA..... 331

KAYNAKÇA..... 335

İSİM DİZİNİ..... 358

KONU DİZİNİ..... 359

Teşekkür

Kitapta yer alan makaleler Marx'a ve iktisada farklı açılardan bakan yazarların çalışmalarından oluşmaktadır. Biz editörler olarak makalelerin üretimi sürecinde, gelen yazıları reddetme hakkını kullanmayan (daha doğrusu kullanmaktan imtina eden) hakemler, başka bir ifadeyle *peer reviewers* olmaya çalıştık. Her taslak yazıyı üç editör de dikkatle okudu; yazarlara, hazırladıkları taslağı geliştirmelerine yarayacak yorumlar ve eleştiriler yöneltti. Yazıların derleme bir kitapta yer almasından kaynaklı olarak uyması gerektiğini düşündüğümüz asgari yazım kuralları dışında (tek bir kaynakça gösterimi gibi) yazarların özellikle tercih ettiği imlâ ve dilbilgisi kullanımlarına (bazı özel ifadelerin büyük harfle ya da italik olarak yazılması gibi) müdahale etmedik. Yazarların tamamının bizlerin yorumlarına ve eleştirilerine olumlu yanıt vermesiyle makaleler ilk hallerinden bu yana ciddi şekilde gelişti. Görebildiğimiz kadarıyla eksikleri azaldı. İktisadi Düşünce Girişimi'ne, bize editörlük fırsatı verdiği; yazarlara da yaptığımız eleştirilere titiz ve akademik gereklere uygun şekillerde cevap verdikleri için teşekkür ederiz.

* * *

Bugün Avrupa'da Marx'ın sözünü ettiği bir komünizm hayaleti dolaşıyor mu, bunun tayinini okuyucuya bırakıyoruz. Bizim bu çalışma dolayısıyla görebildiğimiz, iktisatta bir hayaletin dolaşıyor olduğu – Marx'ın hayaleti.

HÂLÂ MARX

SEVİNÇ ORHAN - SERHAT KOLOĞLUGİL - ALTUĞ YALÇINTAŞ

Iktisatta Bir Hayalet: Karl Marx, İktisadi Düşünce Girişimi'nin 2011 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Karl Marx" konulu çalıştayında sunulan makalelerden oluşmaktadır.¹ Bu çalıştay, katılımcılarına hiçbir metodolojik veya tematik bir çerçeve çizmeden Marksist düşünceyi farklı açılardan ve olabildiğince çoğulcu bir ortamda tartışmaya açmayı amaçlamıştır. Bu kitap içinde yer alan makaleler gösteriyor ki bu amaçla ulaşılmış bulunuyoruz.

Çok yoğun geçen iki günlük bir çalıştayın ürünü olan bu kitaba bir "Giriş" yazmak biz editörler için önemli bazı zorlukla-

1 İktisadi Düşünce Girişimi, iktisadi düşünce tarihi ve iktisat felsefesi konularında uzmanlaşmış sosyal bilimcilerin oluşturduğu bir düşünce ağıdır. 2007 yılından beri faaliyetlerinin çoğunu haberleşme listesi üzerinden sürdüren Girişim, Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli üniversitelerinden elliden fazla akademisyeni bir araya getirmiş, yılda bir defa Türkiye'nin farklı bir üniversitesinde toplam beş çalıştay düzenlemiştir. "Smith bu Meçhul" (Nisan 2008, ODTÜ), "İktisatta Yeni Yaklaşımlar" (Nisan 2009, İstanbul), "İktisadi Felsefeyle Düşünmek" (Nisan 2010, Uludağ) ve "Karl Marx" (Nisan 2011, Pamukkale) başlıklarını taşıyan çalıştayların beşincisi "Edebiyat ve İktisat" başlığıyla 3-4 Mayıs 2012 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi'nde düzenlenmiştir. İktisadi Düşünce Girişimi'nin ilk üç çalıştayında sunulan bildiriler İletişim Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır. Kitapların tam künyelerini bu metnin kaynakçasında bulabilirsiniz. İktisadi Düşünce Girişimi'nin internet adresi: <https://iktisadidusunce.wordpress.com/>.

rı beraberinde getiriyor. Bunlardan biri şu: *İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx'ta* derlenen makaleleri, Marx (ve Engels) üzerine yazılmış metinler olmalarının ötesinde, bir araya getiren ortak bir payda var mıdır? Daha genel bir ifadeyle, bugün Türkiye’de ve dünyada Marksist teorik yapıyı –savunsun veya savunmasın– ciddiye alan iktisatçıların buluştukları ortak bir kaygıdan söz edilebilir mi?

* * *

Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’da kullanarak meşhur ettiği “hayalet” metaforu, Jacques Derrida’nın *Marx’ın Hayaletleri* (Derrida 2001 [1994]) kitabı ile birlikte Marksist çevrelerde yaklaşık 150 yıl sonra tekrar gündeme gelmişti. Ne var ki, Marx ve Engels *Komünist Manifesto*’da komünizm hayaletinin en nihayetinde kapitalizmi yıkarak somutlaşacağından bahsediyordu. Derrida’nın kitabı ise 90’lı yılların başında, bu hayaletin varlığına olan inancın bazı kapitalizm karşıtı çevrelerde bile yok olmaya başladığı bir zamanda yayımlanmıştı. Peki, Derrida’nın bu metaforu yeniden gündeme getirmesindeki esas amacı neydi? *Marx’ın Hayaletleri* unutulmaya yüz tutmuş bir hayalet için düzenlenmiş zorlama bir “ruh çağırma” seansı mıydı?

Ashına bakılırsa, Derrida bunun tam tersini söylemektedir. Bu ruh zaten *hâlâ* aramızdadır, hiçbir yere gitmemiştir çünkü insanlığın başka bir dünya hayal etmesini doğuran şartlar bugün *hâlâ* devam etmektedir. Dolayısıyla, Derrida’ya göre, neoliberal ve yeni tutucu (*neo-conservative*) ideolojilerin mutlak zaferlerini ilan ettiği, Avrupa’da kökleri 19. yüzyıldaki işçi hareketlerine dayanan birçok sol/sosyal demokrat partinin “üçüncü yol” adı altında neoliberal saflarda yer aldığı bir dönemde, başka bir dünyanın mümkün olduğuna duyulan inanç Marx’ın ruhunu *hâlâ* canlı tutmaktadır.

Neoliberal ve yeni tutucu ideolojilerin baskın hale geldiği üniversite ortamı içinde yaşayan bizler de farklı düşünmüyoruz. Derrida’nın bu öngörüsü, kapitalizmi eleştirel bir açıdan inceleyen akademik literatüre baktığımızda büyük ölçüde doğrulanmaktadır. Derrida’nın kendisi dahil, Marx’ın kullandığı

birçok kavramı, ortaya attığı teleolojik toplum kanunlarını, sınıf anlayışını vs sorunlu bulan birçok sosyal bilimci yine de günümüz kapitalizminin eleştirisinde önemli ölçüde Marx'a dayanmaktadır. Özellikle 80'li ve 90'lı yıllarda postmodern felsefenin sosyal bilimleri etkilemeye başlamasıyla, eleştirel sosyal teori içerisinde Marksist düşünceye alternatif olarak popülerlik kazanan kültürel çalışmalar ve postkolonyalizm akımları bile Marx'ın yeni (postmodern?) yorumlarından önemli ölçüde yararlanmışlardır. Bu yorumlar her ne kadar günümüz toplumuna Klasik Marksizm'in perspektifinden bakan sosyal bilimcileri çok fazla memnun etmese de, bir şeyi açık olarak ortaya koymaktadır: Marx'ın hayaleti kapitalizm karşıtı akademik çevrelerde de *hâlâ* dolaşmaktadır. Başka bir deyişle, Marksist teori, günümüz toplumunun sosyoekonomik yapısının eleştirel analizinde en önemli düşünsel araçlardan biri olma işlevini devam ettirmektedir.

Konuya salt iktisat disiplini açısından yaklaştığımızda da benzer şeyler söylenebilir. İktisat disiplini her ne kadar belirli bir "anaakım" ya da "ortodoks" iktisat düşüncesinin hegemonik varlığıyla diğer sosyal bilimlerden ayrılıyor ve diğer alanlarda çalışan birçok sosyal bilimciye göre esas olarak kapitalist ekonomik sistemin ideolojik unsurlarından birini oluşturuyor olsa da, iktisat eleştirel seslerin hiçbir zaman kaybolmadığı bir disiplin olagelmıştır. Burada amacımız iktisat disiplininin bir savunmasını yapmak değildir. Hatta iktisat disiplininde var olan "ortodoks" ve "heterodoks" iktisat ayrımını ve farklı alanlarda çalışan iktisatçılar arasındaki iletişimsizliği göz önüne alırsak, bugün tek bir iktisat disiplininden bahsetmenin bile sorunlu olduğunu düşünüyoruz. Buna rağmen, vurgulamak istediğimiz nokta, bugün Türkiye'de ve dünyada kendini iktisat disiplini içerisinde gören ya da iktisatçı olarak tanımlayan birçok sosyal bilimcinin, disiplin içerisindeki hegemonik yapıya rağmen *hâlâ* ısrarla Marksist iktisat teorilerini çalışmalarının ana eksenlerinden biri yapmaya devam etmeleridir.

Konunun iktisat bilimi açısından belki daha enteresan olan noktası, Marx'ın iktisattaki hayaletinin zaman zaman canlan-

ması, zaman zaman durulmasıdır. Karl Marx, tıpkı John Maynard Keynes gibi, kapitalist sistemin geçirdiği “kriz” dönemlerinde popüler veya akademik tartışmalarda kendinden söz ettirip, sonradan disiplin içerisindeki daha sakin hayatına geri dönmektedir. Bu “gelgit”lerin iktisat biliminin gelişimi açısından yarattığı en büyük sorun, Marx’ın hatırlandığı zamanlardaki tartışmaların “Marx bunu daha önceden söylemişti” yorumundan öteye gidememesidir. Bu sorunun aşılmasındaki önemli yollardan bir tanesi Marksist düşüncenin iktisat disiplini içerisinde süregelen tartışmaların aktif bir unsuru haline gelmesinde yatmaktadır. Bizler, her ne kadar farklı teorik yapılar kullanan iktisatçıların birbirleriyle fikir alışverişine girmesinin yapısal olarak kolay olmadığını bilsek de, bu konuda atılacak her ufak adımın iktisadi açıklamaların sofistikasyonunu artıracığı inancındayız. Bu yolla, aynı zamanda, Marx’ın “ortodoks” (ve hatta Katolik) okumalarından uzaklaşıp eleştirel (ve Protestan) bir Marx okuması yapmış olmayı umut ediyoruz.

İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx, İktisadi Düşünce Girişimi’ne üye olan iktisatçıların bu ve benzer kaygılarla başlattıkları ortak çalışmaların bir ürünüdür. Kitaptaki makalelerin yaklaşımı ve ses tonu sadece iktisatçılara veya Marksist düşünceyle yakından ilgilenen sosyal bilimcilere değil, genel okuyucu kitlesine ulaşma amacındadır. Makaleler, İktisadi Düşünce Girişimi’nin daha önce İletişim Yayınevi tarafından yayınlanan *Görünmez Adam Smith* (Aydınolat ve Kara 2010), *İktisadi Felsefeyle Düşünmek* (İşler ve Yılmaz 2011) ve *İktisatta Yeni Yaklaşımlar* (Eren ve Sarfati 2011) kitaplarında olduğu gibi ana temayı mümkün olduğunca farklı unsurlarıyla ve açık bir şekilde okuyucuya sunmak amacındadır. Bu yaklaşımın Türkiye’de iktisat biliminin gelişimine katkı sunmasının ötesinde, özgür ve çoğulcu bir entelektüel iklim için de faydalı olacağına inanıyoruz.